

“Papa, hoe was ’t vandaag bij u op ’t werk?”
 Taalvariatie en dialect binnen het gezin.
 Een onderzoek bij vier Groot-Aalsterse gezinnen

Renée MOERNAUT

Abstract

The dialects in Flanders are quickly losing ground while the standard language and, especially, the so-called ‘tussentaal’ are spreading rapidly. The language choices parents make every day, influence very strongly the future language and dialect situation in Flanders. In a study concerning the spontaneous language in four Flemish families, we have attempted to line out the accommodation and the language attitudes of the parents and the children. The fathers and the mothers adapt their language and dialect use in a totally different way according to the person they are speaking to: a younger or an older child, a boy or a girl. This remarkably differentiated attitude probably has some influence on the language of the children. Anyhow, we can distinguish different reactions and language patterns among the children, in the various family conversations.

1. INLEIDING

Het dialectverlies in Vlaanderen is groot. Zowel op structureel als op functioneel gebied kennen de traditionele dialecten een sterke achteruitgang onder invloed van de snelle veranderingen in en de evolutie van de maatschappij tot een grootschalige, dynamische en geletterde samenleving waarin de nood aan een algemenere taal groeit. Zo’n algemenere taal, de standaardtaal, begon zich aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw moeizaam te verspreiden in Vlaanderen. Hoewel het Algemeen Nederlands sinds de jaren zestig van de vorige eeuw uiteindelijk vrij algemeen ingeburgerd is geraakt en de meeste Vlamingen de standaardtaal vandaag machtig zijn, blijft het voor de meesten een zogenoemd ‘zondagspak’ (Geeraerts 2001: 343): een (nog steeds) ‘onwennige’, vreemde taal die de meesten enkel gebruiken in formelere situaties. De meeste Vlamingen kiezen dus niet voor het Standaardnederlands als algemene variëteit, maar wel voor een ‘diaglossische’ taal¹ (die vandaag vaak benoemd wordt met termen zoals ‘tussentaal’ of ‘Verkavelingsvlaams’): een herkenbare taal met Vlaamse kenmerken die, afhankelijk van spreker tot spreker, in sterkere of minder sterke mate aanleunt bij het dialect en zich op een comfortabele afstand bevindt van de te formele standaardtaal.

¹ Rys en Taeldeman (2007: 2) beschrijven ‘diaglossia’ als volgt: ‘In dit geval wordt het talige repertorium gekenmerkt door tussentalige variëteiten. Hier is er dus sprake van een soort DIA / ST-continuüm (vandaar *diaglossia*).’

Binnen die Vlaamse taalsituatie, met drie grote taalvariëteiten (dialect, tussentaal en standaardtaal), is de taal die elke dag binnen Vlaamse gezinnen en bij de opvoeding van Vlaamse kinderen wordt gebruikt, van groot belang. Ouders worden immers dagelijks geconfronteerd met al dan niet bewuste vragen in verband met de taal die ze moeten of kunnen gebruiken bij de opvoeding van hun kind. Bovendien hebben die keuzes een enorme impact op de huidige, en vooral toekomstige, taal- en dialectsituatie in Vlaanderen. Zoals De Houwer (2003: 344-345) aangeeft, is het gezin tenslotte een broedplaats voor het dialect, en, uiteraard, de taal in het algemeen. Ze vraagt zich dan ook terecht af: “If the dialect is not supported at home, where else is that going to happen?” (De Houwer 2003: 344-345).

(Vooral) binnen het kader van accommodatieonderzoek hebben linguïsten de laatste jaren getracht om een beeld te schetsen van de taal die dagelijks gebruikt wordt binnen Vlaamse gezinnen. Hoppenbrouwers (1990: 79) en Debrabandere (2005: 31) stellen bijvoorbeeld vast dat ouders minder de behoefte zijn gaan voelen om het dialect door te geven aan hun kinderen door de veranderende taalsituatie in Vlaanderen. Volgens de twee taalkundigen gaat de voorkeur van de ouders meer en meer uit naar de tussentaal. Zowel bij Taeldeman (2005), Kuppens (2003), Van de Craen en Willemyns (1985), Giesbers (1986), Geerts, Nootens en Van den Broeck (1977) als Meeus (1974) vinden we de beschrijving van een situatie die Taeldeman (2005: 95) benoemt met de term ‘talige gespletenheid’: ouders praten wel onderling of met andere volwassenen dialect, maar ze vinden het geen geschikte taalvariëteit in gesprekken met hun kinderen. Hoewel ze het jammer vinden dat hun mooie dialect verloren gaat, geven ze het dus niet meer door. Taeldeman (2005: 95) besluit dan ook dat het dialect in de meeste gezinnen een ‘slaapkamervariëteit’ geworden is.

De uitspraken van linguïsten als Taeldeman of Hoppenbrouwers over het dialectgebruik binnen het gezin zijn echter vrij algemeen en generaliserend. Het is dan ook uiterst interessant om het dagelijkse, spontane taalgebruik van Vlaamse gezinnen van naderbij en meer gedetailleerd te gaan bekijken. Een dergelijke analyse levert ons immers een veel genuanceerder beeld op.

2. HET ONDERZOEK

2.1 Opzet, parameters en methodiek

Ik heb zo'n genuanceerder (accommodatie)onderzoek uitgevoerd in Groot-Aalst, een fusiegemeente die op de grens ligt tussen (Oost-)Vlaanderen en Brabant en die, naast Klein-Aalst (O 61), bestaat uit de deelgemeenten Hofstade (O 59), Gijzegem (O 57), Moorsel (O 62), Herderssem (O 60), Nieuwer-

kerken (O 64), Baardegem (O 63), Meldert (O 66) en Erembodegem (O 65). Vier gezinnen, waarvan de ouders aangeven dat ze het dialect² nog geleerd hebben en het (af en toe) nog spreken – de families De Brucker, De Ridder, De Greve en Van Gysegem – waren bereid om deel te nemen aan het onderzoek. Elk van die gezinnen moest voldoen aan enkele voorwaarden. Allereerst moesten zowel de ouders als de kinderen binnen elk gezin echte Groot-Aalstenaars zijn: ze zijn geboren in Groot-Aalst of hebben er tenminste hun hele leven lang gewoond. We willen immers zo veel mogelijk interferentie vermijden van andere dialecten (of regiolecten) die niet behoren tot de dialecten van Groot-Aalst.

Elk gezin telt bovendien twee kinderen die tot verschillende leeftijdscategorieën behoren. Er is telkens een jonger kind, een zogenoemde ‘preadolescent’, die tussen acht en twaalf jaar oud is, en een ouder kind, een ‘adolescent’, die minstens vier tot vijf jaar ouder is dan zijn of haar jongere broer of zus en een leeftijd heeft tussen zestien en twintig jaar. Uit studies (bijvoorbeeld: De Houwer (2003), Kerswill (1996), Hazen (2002) en Roberts (2002)) blijkt immers dat er interessante verschillen kunnen bestaan, zowel tussen het taalgebruik van de oudere en jongere kinderen zelf als tussen de taalvariëteiten die ouders (en andere volwassenen) hanteren wanneer ze met hun oudere dan wel met hun jongere kinderen praten. Ik ga zo dadelijk verder in op die verschillen bij de bespreking van de resultaten van mijn eigen onderzoek. Ten slotte werden er ook zowel jongens als meisjes betrokken bij het onderzoek. Er zijn twee zogenoemde ‘meisjesgezinnen’ (familie De Brucker en familie De Ridder), die twee dochters tellen, en twee zogenoemde ‘jongensgezinnen’ (familie De Greve en familie Van Gysegem), met twee zonen. Algemeen wordt immers aangenomen dat geslacht invloed heeft op het taalgebruik en dat er dus interessante verschillen bestaan tussen de taal van mannen (in dit geval vaders) en jongens (zonen), die meer dialect zouden praten, en vrouwen (in dit geval moeders) en meisjes (dochters), die zich meer bewust zouden zijn van en meer gewezen zouden worden op het belang van een verzorgde taal.

Aan die vier gezinnen werd gevraagd om zelf opnames te maken van drie soorten spontane gezinsgesprekken:

1. Een gesprek tussen de ouders onderling (een ‘onderling gesprek’ tussen de ouders).
2. Een ‘gezinsgesprek’ waarbij zowel ouders als kinderen aanwezig zijn.
3. Een gesprek tussen de kinderen onderling (een ‘onderling gesprek’ tussen de kinderen).

² ‘Het dialect’ betekent hier ‘een van de dialecten die binnen Groot-Aalst worden gesproken.’

Voor elk soort gesprek binnen elk gezin werden telkens tien minuten spraak getranscribeerd. Op die manier ontstond er een corpus dat in totaal twee uur gezinsgesprekken representeerde. Die getranscribeerde spraak heb ik vervolgens geanalyseerd: in de verschillende gesprekssituaties werden, in de spraak van elke informant, een aantal fonologische parameters geteld en gecodeerd als hetzij standaardtalig, hetzij niet-standaardtalig (dialectisch of ‘tussentalig’). Die fonologische parameters zijn stuk voor stuk fonologische kenmerken die in elk van de Groot-Aalsterse dialecten terug te vinden zijn: 1. de mouillering (bijvoorbeeld [ʏɛl̥t̥] (*geld*)), 2. de [ɔ:] of [o:] (bijvoorbeeld [æ'mɔkt] (*hij maakt*) en [lo:t] (*laat*)), 3. de [æ(:)] of [ɛ(:)] (bijvoorbeeld [zwæ(r)t] (of [zwɛ(r)t]) (*zwart*)), 4. de tweeklank [u.ʔ] of [y.ʔ] (bijvoorbeeld [bu.ʔm] (of [by.ʔm]) (*boom*)), 5. de tweeklank [i.ʔ] (bijvoorbeeld [zi.ʔ] (*zee*)), 6. de vocaalverkorting (bijvoorbeeld [æ'mɔkt] (*hij maakt*) (type 1) of [zə'ʏɔn] (*ze gaan*) (type 2)), 7. *nie(t)* als een van de kleine (functie)woordjes (*dat, wat, met en niet*) die historisch (en in het Algemeen Nederlands) eindigen op een *-t*, maar in het dialect en de ‘tussentaal’ verschillende verschijningsvormen hebben (bijvoorbeeld [ni:fe:l] (*nie(t) veel*)).

Die informatie werd samengebracht in tabellen (zie verder). Elke tabel geeft een overzicht van: de spreker(s) (‘ouders’, ‘vader’ en ‘moeder’, ‘kinderen’ (‘jongste kind’ of ‘oudste kind’, ‘meisjes’ of ‘jongens’), het type gesprek (een gezinsgesprek (‘gezin’) of een onderling gesprek (‘onderling’)), het aantal standaardtalige (‘[+AN]’), niet-standaardtalige (‘[-AN]’) en totale (standaardtalige en niet-standaardtalige, ‘totaal’) aantal vormen dat (in elk type gesprek) geproduceerd wordt en het ‘dialectpercentage’ (‘%-AN’).³ Op basis van die tabellen kunnen we interessante conclusies trekken over het algemene taalgebruik, maar vooral over de invloed van de verschillende situaties (de aanwezigheid van bepaalde andere gezinsleden) op de taalaccommodatie van de verschillende sprekers.

³ De percentages geven voor elk linguïstisch kenmerk de relatieve frequentie weer waarmee het in een niet-standaardtalige vorm ([-AN]) verschijnt tegenover het totale aantal keren (zowel [+AN] als [-AN]) dat het voorkomt.

Bij de ouders wordt er in het gezinsgesprek telkens (in absolute cijfers en percentages) aangegeven hoe vaak een vorm gebruikt wordt in het gesprek met het oudste kind (K1) en hoe frequent die vorm voorkomt in het gesprek met het jongste kind (K2) (bv. K1: 9, K2: 8).

2.2 De resultaten⁴

2.2.1 De ouders

		[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Vader	onderling	139	440	579	76 %
	gezin	237	(K1: 118, K2: 54)	(K1: 244, K2: 165)	(K1: 48 %, K2: 33 %)
Moeder	onderling	146	645	791	82 %
	gezin	333	(K1: 102, K2: 36)	(K1: 257, K2: 214)	(K1: 40 %, K2: 17 %)
Ouders	onderling	285	1085	1370	79 %
	gezin	570	(K1: 220, K2: 90)	(K1: 501, K2: 379)	(K1: 44 %, K2: 24 %)
Vader		376	612	988	62 %
Moeder		479	783	1262	62 %
Ouders		855	1395	2250	62 %

Tabel 1: Overzichtstabel: de ouders (van de vier meisjes- en jongensgezinnen)

		[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Vader	onderling	103	180	283	64 %
	gezin (meisjes)	160	(K1: 34, K2: 12)	(K1: 124, K2: 82)	(K1: 27 %, K2: 15 %)
Moeder	onderling	98	368	466	79 %
	gezin (meisjes)	174	(K1: 37, K2: 20)	(K1: 119, K2: 112)	(K1: 31 %, K2: 18 %)
Ouders	onderling	201	548	749	73 %
	gezin (meisjes)	334	(K1: 71, K2: 32)	(K1: 243, K2: 194)	(K1: 29 %, K2: 16 %)

Tabel 2: De ouders in de meisjesgezinnen⁵

⁴ De resultaten werden niet statistisch getoetst.

⁵ Bij het gezinsgesprek ('gezin') wordt er steeds aangegeven of de aanwezige kinderen jongens of meisjes zijn.

		[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Vader	onderling	36	260	296	88 %
	gezin (jongens)	77	126 (K1: 84, K2: 42)	203 (K1: 120, K2: 83)	62 % (K1: 70 %, K2: 51 %)
Moeder	onderling	48	277	325	85 %
	gezin (jongens)	159	81 (K1: 65, K2: 16)	240 (K1: 138, K2: 102)	34 % (K1: 47 %, K2: 16 %)
Ouders	onderling	84	537	621	86 %
	gezin (jongens)	236	207 (K1: 149, K2: 58)	443 (K1: 258, K2: 185)	47 % (K1: 58 %, K2: 31 %)

Tabel 3: De ouders in de jongensgezinnen

Er is heel wat te vertellen over de specifieke resultaten van de individuele gezinnen en sprekers enerzijds en over de verschillen in gebruiksfrequentie van de diverse fonologische variabelen anderzijds, maar ik beperk me tot de algemene resultaten en tendensen die zich heel duidelijk aftekenen. Elk van de ouderparen maakt in bijzonder sterke mate gebruik van het dialect in onderlinge gesprekken. Opvallend, en tegen de verwachtingen in, praten de moeders iets frequenter dialect dan de vaders.

We zien echter bij alle ouders een heel opvallende daling van het aantal dialectvormen zodra de kinderen betrokken worden in een gesprek (gezinsgesprek). Dat is soms heel frappant in de opnames: ouders praten met elkaar en doen dat in een sterk dialectisch gekleurde taal. Plots komt een van de kinderen de kamer binnen. De vader of moeder richt zich even tot het kind en schakelt meteen over naar een taal die nauwelijks of in veel minder sterke mate dialect bevat (afhankelijk van kind tot kind en van ouder tot ouder). Wanneer het kind de kamer verlaat of niet meer wordt aangesproken, schakelt de ouder meteen weer over naar die sterk dialectische taal. Opmerkelijk is wel dat de vaders hier over het algemeen veel meer dialect blijven praten dan de moeders, hoewel ze minder dialect gebruiken in het onderlinge gesprek. Het variatiebereik van de moeders, die over het algemeen vaker dan de vaders dialect spreken in het onderlinge gesprek en (vooral) minder frequent dan de vaders in het gezinsgesprek, is dan ook (veel) groter dan dat van hun echtgenoten; zij passen hun taalgebruik in elke situatie telkens sterker aan.

Er zijn echter opvallende verschillen tussen de gezinnen, meer bepaald tussen de meisjesgezinnen en de jongensgezinnen: de ouders, en vooral dan de vaders, die zich richten tot hun zonen, blijven veel meer dialect gebruiken dan

de ouders, en vooral dan de moeders, die praten met hun dochters. De ouders in de jongensgezinnen maken dus een minder scherp onderscheid tussen een onderling gesprek en een gezinsgesprek met hun kinderen. Zij vinden het dialect blijkbaar behoorlijk geschikt voor gesprekken met kinderen.

Het valt echter op dat alle ouders, zowel in de meisjes- als in de jongensgezinnen, wel een heel duidelijk onderscheid maken tussen hun oudste en hun jongste kind. In de gesprekken tussen de vader en het jongste meisje en, in het bijzonder, tussen de moeder en de jongste dochter of zoon blijven er nog nauwelijks of geen dialectklanken over. Enkel in de gesprekken tussen de vaders en de jongste zonen vinden we nog behoorlijk veel dialectklanken terug. Wanneer een ouder kind wordt aangesproken, wordt er steeds, door alle ouders (zowel vaders als moeders), opmerkelijk veel meer dialect gebruikt. De oudste jongens worden, in het bijzonder door de vaders, als (min of meer) volwassen gesprekspartners beschouwd, met wie de (meeste) ouders zich heel vrij voelen om een (bijna) volledig dialectische taal te spreken die weinig verschilt van de taal die gebruikt worden in gesprekken tussen volwassenen. We zien overigens al de eerste tekenen van die situatie bij de jongste zonen. Dat geldt in zekere zin, maar toch in veel minder sterke mate, voor de oudste meisjes, met wie ouders een meer standaardtalige taal blijven spreken, die vaak weinig afwijkt van het taalgebruik in de gesprekken met de jongste kinderen (dochters). Het is duidelijk dat de ouders van dochters het veel belangrijker vinden dan de ouders van zonen dat hun kinderen 'netjes' praten. Wellicht houdt dat verband met wat maatschappelijk wenselijk wordt geacht; de verwachtingen tegenover beide seksen kunnen immers nogal verschillen. De ouders proberen bijgevolg in veel sterkere mate hun dochters het goede voorbeeld te geven, zelfs wanneer de meisjes al iets ouder zijn. Opnieuw zien we dat het variatiebereik groter is bij de moeders: zij maken een scherper onderscheid tussen hun oudste en hun jongste kind (in het bijzonder als het gaat om jongens) en zijn zich duidelijk sterker bewust van het goede voorbeeld dat ze kunnen of moeten geven aan hun (jonge) kinderen.

2.2.2 De kinderen

Meisjes + jongens		[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Oudste kind	onderling	746	116	862	13 % (zonder <i>niet</i> : 7 %)
	gezin	309	94	403	23 % (zonder <i>niet</i> : 17 %)
Jongste kind	onderling	604	57	661	9 % (zonder <i>niet</i> : 3 %)
	gezin	326	36	362	10 % (zonder <i>niet</i> : 3 %)
Kinderen	onderling	1350	173	1523	11 % (zonder <i>niet</i> : 5 %)
	gezin	635	130	767	17 % (zonder <i>niet</i> : 11 %)
Oudste kind		1055	210	1265	17 % (zonder <i>niet</i> : 11 %)
Jongste kind		930	93	1023	9 % (zonder <i>niet</i> : 3 %)
Kinderen		1985	303	2288	13 % (zonder <i>niet</i> : 7 %)

Tabel 4: Overzichtstabel: de meisjes en jongens (van de vier gezinnen)⁶

Meisjes		[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Oudste kind	onderling	342	26	368	7 % (zonder <i>niet</i> : 3 %)
	gezin	165	22	187	12 % (zonder <i>niet</i> : 6 %)
Jongste kind	onderling	244	17	261	7 % (zonder <i>niet</i> : 0 %)
	gezin	191	20	211	9 % (zonder <i>niet</i> : 1 %)
Kinderen	onderling	586	43	629	7 % (zonder <i>niet</i> : 2 %)
	gezin	356	42	398	11 % (zonder <i>niet</i> : 3 %)

Tabel 5: De meisjes

⁶ Bij de kinderen vermelden we de resultaten zonder *nie(t)*-vormen als er een verschil is van 5 % of meer met de resultaten waarbij er wel rekening gehouden wordt met de *nie(t)*-vormen. Het tussentalige *nie(t)*, dat als (bijna) enige taalkenmerk wel heel frequent gebruikt wordt door de kinderen, kan immers, in het bijzonder bij de jongste kinderen, het dialectpercentage al te veel vertekenen en een verkeerd beeld creëren.

Meisjes	[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Oudste kind	507	48	555	9 % (zonder <i>niet</i> : 4 %)
Jongste kind	435	37	472	8 % (zonder <i>niet</i> : 0 %)
Kinderen	942	85	1027	8 % (zonder <i>niet</i> : 2 %)

Tabel 5: De meisjes (*vervolg*)

Jongens		[+AN]	[-AN]	Totaal	% -AN
Oudste kind	onderling	404	90	494	18 % (zonder <i>niet</i> : 10 %)
	gezin	144	53	197	27 % (zonder <i>niet</i> : 23 %)
Jongste kind	onderling	360	40	400	10 % (zonder <i>niet</i> : 4 %)
	gezin	135	16	151	11 % (zonder <i>niet</i> : 5 %)
Kinderen	onderling	764	130	894	15 % (zonder <i>niet</i> : 8 %)
	gezin	279	69	348	20 % (zonder <i>niet</i> : 15 %)
Oudste kind		548	143	691	21 % (zonder <i>niet</i> : 14 %)
Jongste kind		495	56	551	10 % (zonder <i>niet</i> : 4 %)
Kinderen		1043	199	1242	16 % (zonder <i>niet</i> : 10 %)

Tabel 6: De jongens

De kinderen in de vier gezinnen maken over het algemeen, in het gezinsgesprek en het onderlinge gesprek samen, erg weinig gebruik van het dialect. We kunnen hun taalgebruik dan ook het best als een tussentaal omschrijven, waarin – afhankelijk van spreker tot spreker en van situatie tot situatie – wat meer of minder dialectische invloed opduikt. Zoals we verwachtten, maken jongens over het algemeen veel vaker en vlotter gebruik van het dialect dan meisjes. Meisjes blijken zich dus duidelijk meer bewust te zijn van het belang een verzorgde taal te spreken en worden daartoe meer (impliciet) aangemoedigd door hun ouders.

Onderzoek (o.a. De Houwer (2003), Kerswill (1996), Hazen (2002), Roberts (2002), Eisikovits (1998)) wees al eerder uit dat er verschillen bestaan tussen het taalgebruik van jongere en oudere kinderen. Kinderen zouden pas vanaf de (pre)adolescentie meer en meer dialect gaan gebruiken. Vanaf dan gaan ze zich minder op hun ouders en meer op hun peers en ruimere omgeving richten en beginnen de ouders, die wellicht nog wel enige invloed hebben, ook wat meer dialect te gebruiken. Vóór de adolescentie en zolang ze zich nog meer richten naar hun ouders, gebruiken kinderen een weinig dialectische, (bijna) volledig standaardtalige taal. Die evolutie wordt inderdaad heel duidelijk weerspiegeld in de resultaten van mijn eigen onderzoek. Er komen echter opmerkelijke verschillen naar voren tussen jongens en meisjes, die we wellicht kunnen verbinden met het talige gedrag van de ouders.

Zoals ik al aangaf, gebruiken de ouders weinig of geen dialect wanneer ze met de jongste meisjes praten en veranderen ze hun taalgebruik maar in beperkte mate wanneer hun kinderen ouder worden. De kinderen krijgen dus bijzonder weinig dialectinput van hun ouders en dat uit zich ook in hun taalgebruik: de jongste meisjes gebruiken nagenoeg geen dialect; zij spreken een min of meer standaardtalige / tussentalige taal. Wanneer ze ouder worden en de puberteit bereiken, pikken de meisjes in heel beperkte mate wat dialectklanken op uit hun omgeving of mogelijk ook van hun ouders. Toch verschilt het taalgebruik van de oudste meisjes nauwelijks van de taal van hun jongere zusjes. Het heel standaardtalige taalgebruik van de oudste meisjes zet de ouders er mogelijk opnieuw toe aan hun taalgebruik aan te passen in de richting van het Algemeen Nederlands. Op die manier zien we een duidelijke cirkelbeweging ontstaan. Daarnaast worden de ouders wellicht ook beïnvloed door de algemene maatschappelijke verwachting dat het ongepast is voor meisjes om dialect te spreken, een verwachtingspatroon dat waarschijnlijk ook invloed uitoefent op de meisjes zelf.

Een – iets andere – cirkelbeweging vinden we ook bij de jongens. De ouders in de jongensgezinnen gebruiken al iets meer dialect wanneer ze met de jongere jongens praten en beginnen steeds meer dialect te gebruiken wanneer hun kinderen ouder worden. De jongens leren daardoor van jongs af aan (in beperkte mate en vooral nog ‘passief’ van hun ouders en mogelijk ook van hun oudere broers of (beperkt) van hun bredere omgeving) en in het bijzonder tijdens de adolescentie, wanneer ze zich meer naar hun omgeving richten (in veel grotere mate), vrij veel dialect. De jongste jongens maken inderdaad al relatief vaak gebruik van (bepaalde) dialectklanken.⁷ Het is echter pas tijdens de adolescentie dat de jongens een taal gaan verwerven die op sommige vlak-

⁷ Voor bepaalde dialectklanken liggen de percentages bij de jongste jongens relatief hoog (bv. voor de mouillering in een woord als [vɛ:l] ‘geld’). Dat is echter niet of nauwelijks af te leiden uit de algemene percentages.

ken⁸ niet of nauwelijks te onderscheiden is van de taal van volwassen dialectsprekers. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de ouders hun zonen steeds meer als 'volwassen' gesprekspartners gaan beschouwen aan wie ze hun taalgebruik niet of nauwelijks hoeven aan te passen.

Wanneer we dat algemene taalgebruik gaan uitsplitsen en de twee gespreksituaties vergelijken, krijgen we een nog interessanter beeld. De jongste kinderen hebben een vrij beperkt variatiebereik. Vooral bij de jongste meisjes is dat heel duidelijk; zij gebruiken in alle situaties uitsluitend de enige taalvariëteit die ze echt beheersen: een niet-dialectische, overwegend standaardtalige taal. De jongens accommoderen wel heel lichtjes en gebruiken iets vaker standaardtalige kenmerken in het gezinsgesprek met hun ouders.⁹ Die accommodatie loopt volledig volgens onze verwachtingen (zie ook: De Houwer 2003): de kinderen passen hun taalgebruik (lichtjes) aan de gespreksituatie aan – een gezinsgesprek – die ze het sterkst associëren met een veeleer standaardtalige taal. Dat stemt overeen met wat Giesbers (1986: 134) 'contextuele taalwisseling' noemt: bepaalde contexten worden geassocieerd met bepaalde taalvariëteiten. Zoals ik al eerder aangaf, is de standaardtaal immers doorgaans de overheersende taalvariëteit in gezinsgesprekken met jonge kinderen. Opmerkelijk is dat die accommodatie niet – of in elk geval niet in de eerste plaats – lijkt te gebeuren op basis van het reële taalgebruik van de ouders, maar wel op basis van die associatie (tussen gezinsgesprek en standaardtaal): ook wanneer ouders toch op sommige vlakken (dialectkenmerken) veel dialect blijven gebruiken, blijft de taal van de kinderen sterk standaardtalig gekleurd (wat diezelfde dialectkenmerken betreft).

De oudere kinderen gaan meer dialect gebruiken wanneer ze met hun ouders praten dan wanneer ze met hun jongere zussen of broers praten. Ze hebben immers, in tegenstelling tot de jongere kinderen, wel al een meer dialectische taalvariëteit verworven en krijgen daardoor de mogelijkheid om (in sterkere mate) te gaan accommoderen aan het meer (hun ouders) of minder (hun broer(s) of zus(sen)) dialectisch gekleurde taalgebruik van hun gesprekspartners. Dat geldt zeker en vast voor de oudste jongens, maar het is niet zo duidelijk bij de oudste meisjes. Zij beschikken immers, net zoals de jongere kinderen, niet echt (of maar in beperktere mate) over een meer dialectische taal-

⁸ Met 'op sommige vlakken' wordt bedoeld dat de oudere jongens bepaalde dialectklanken (zoals de diftong [u.ɐ] in bijvoorbeeld [bu.ɐm] 'boom') in heel sterke mate gebruiken. De percentages voor sommige dialectklanken bij de jongens verschillen dan ook nauwelijks met de percentages voor die talige variabelen bij de ouders. Dat is echter niet of nauwelijks af te leiden uit de algemene percentages.

⁹ Zoals we al aangaven, liggen de percentages voor bepaalde dialectklanken bij de jongste jongens relatief hoog, zoals voor de mouillering in bijvoorbeeld [vɛl̥t] 'geld'. Voor (bijna) elk van die dialectklanken geldt dat de dialectpercentages in het onderlinge gesprek hoger liggen. Dat is de basis voor de vaststelling dat de jongste zonen iets meer standaardtaalkenmerken gebruiken in gezinsgesprekken. Die tendens is echter niet af te leiden uit de algemene percentages, op basis waarvan er geen (of nauwelijks) een verschil kan worden vastgesteld.

variëteit. Wanneer ze dialect gebruiken, gebeurt dat doorgaans wel lichtjes frequenter in het gesprek met hun ouders. Dat is echter niet altijd het geval. Mogelijk associëren ze – net zoals jongere kinderen – het gezinsgesprek (en hun ouders, die nog behoorlijk veel standaardtaal met hen spreken) meer met het Algemeen Nederlands. We merken dus duidelijk dat ze zich meer dan de jongens blijven conformeren aan de standaardtaalnorm en het voorbeeld dat hun ouders hun geven.

3. BESLUIT

Ik citeerde De Houwer (2003: 344) al eens eerder. “If the dialect is not supported at home, where else is that going to happen?”, vraagt ze zich af in het besluit van haar artikel over familiaal taalgebruik in Antwerpen. Het lijkt er inderdaad op dat ouders het dialect in sterke mate vermijden wanneer ze met hun kinderen praten. Aangezien zij net de eerste en belangrijkste personen¹⁰ zijn van wie een (jong) kind zijn taal leert en het dialect (de fundamentele, complexe regels) kan meekrijgen, lijkt het er inderdaad op dat de oorspronkelijke dialecten onder zware druk komen te staan, ten voordele van een algemenere tussentaal (en de standaardtaal). Dat taalgedrag van de ouders zou mogelijk dus de grondige herstructurering of zelfs het verdwijnen van het dialect als gevolg kunnen hebben.

Dat ouders wel meer dialect beginnen te spreken wanneer hun kinderen de puberteit bereiken en zelf meer dialect gaan gebruiken (onder invloed van hun wijdere omgeving), zal wellicht weinig veranderen aan die situatie. Op dat moment zal de taal van de ouders nog wel enige invloed hebben, maar veel minder dan tijdens de eerste levensjaren van de kinderen (voor de ‘critical age’ tussen zeven en veertien (of zestien) jaar). Vanaf de puberteit richten jongeren zich immers meer op hun peers en hun omgeving (van wie ze in de eerste plaats het dialect blijken te leren) dan op hun ouders. Bovendien hebben de ouders op dat moment al, door hun veeleer standaardtalige taalgebruik tijdens de periode van de taalverwerving, de basis gelegd voor het (blijvende) minder dialectisch gekleurde taalgebruik van hun kinderen. De dialectklanken die kinderen op latere leeftijd verwerven, zijn immers slechts ‘low level rules’ en niet de complexere, fundamentele dialectpatronen, die zij van jongs af aan hadden moeten meekrijgen om ze ten volle te verwerven (Rys 2004).

¹⁰ Misschien moet de talige invloed die ouders hebben op hun kinderen over het algemeen toch wat genuanceerd worden. In veel gezinnen worden de kinderen immers, van jongs af aan, vooral opgevoed in crèches, peuter- en kleuterscholen, de lagere school enz. De kinderen zouden hun taal dan vooral of deels oppikken buiten het gezin, van kinderverzorg(st)ers, bijvoorbeeld. We kunnen er echter van uitgaan dat de manier waarop die opvoeders hun taal aanpassen, vergelijkbaar is met de aanpassing van de ouders. Die situatie vinden we in mindere mate terug in deze gezinnen: de meeste ouders brengen veel tijd door met hun kinderen tijdens bijvoorbeeld gemeenschappelijke hobby’s.

Toch kunnen we wellicht nog een onderscheid maken tussen jongens en meisjes. Het dialect is, zo blijkt, het snelst aan het verdwijnen bij de meisjes. Bij de jongens kunnen we waarschijnlijk veeleer spreken over een herstructurering en vervlakking van het dialect. Het dialect blijft dus wellicht vooral bij de (jongste generatie) jongens of mannen in vrij sterke mate bestaan, al is het dan in een geherstructureerde vorm: vooral de meer algemeen verspreide fenomenen en minder gemarkeerde vormen, die de kinderen het vroegst aangeboden krijgen en verwerven, blijven wellicht (in lichtjes aangepaste vorm) bewaard.

BIBLIOGRAFIE

- Beebe, M.L. en H. Giles (1984). "Speech-accommodation theories: a discussion in terms of second-language acquisition". In: H. Giles (red.), *The dynamics of speech accommodation. International Journal of Sociolinguistics and Language* 46. Amsterdam: Mouton, 5-32.
- Boves, T., R. Van Hout, W.H. Vieregge en U. Knops (1990). "Een formalisering van de concepten convergentie en divergentie uit de taalaccommodatietheorie". In: *Gramma, tijdschrift voor taalkunde* 14 (1), 65-80.
- Braeckman, F. (2000). *Enkele fonologische aspecten van het Aalsters*. Gent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.
- Brouwer, D. (1989). *Gender Variation in Dutch. A Sociolinguistic Study of Amsterdam Speech*. Dordrecht: Foris Publications.
- Colinet, Ph. (1896). "Het dialect van Aalst, Eene phonetisch-historische studie". In: *Leuvense Bijdragen* 1/1, 1-60, 99-206, 223-309.
- Debrabandere, F. (2005). "Het echech van de ABN-actie in Vlaanderen." In: *Nederlands van nu* 53, 27-31.
- De Houwer, A. (2003). "Language Variation and Local Elements in Family Discourse." In: *Language Variation and Change* 15, 329-349.
- Devos, M., H. Ryckeboer en J. Taeldeman (1979). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten: inleiding*. Tongeren: Drukkerij G. Michiels.
- De Wit, J., W. Slot en M. van Aken (red.) (2007). *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Baarn: HBuitgevers.
- De Wulf, C., J. Goossens en J. Taeldeman (2005). *Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel 4: De consonanten*. Gent: Koninklijke academie voor Nederlandse taal- en letterkunde.
- Dewulf, H. (1985). "Theoretische en methodologische aspecten van het onderzoek naar fonetische standaardisering." In: P. Van de Craen en R. Willemys (red.), *Standaardnederlands en dialect op school, thuis en elders. Akta van de Derde Sociolinguïstendagen gehouden aan de Vrije Universiteit Brussel, maart 1982*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel, 203-223.
- Geeraerts, D. (2001). "Een Zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes." In: *Ons Erfdeel* 44 (3), 337-344.

- Geerts, G., J. Nootens en J. Van den Broeck (1977). "Opinies van Vlamingen over dialect en standaardtaal." In: *Taal en Tongval* 29, 98-141.
- Giesbers, H. (1986). Code switching, dialectverlies en dialectbehoud. *Taal en tongval* 38, 128-145.
- Goossens, J. (2000). "De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen." In: *Ons Erfdeel* 43 (1), 2-13.
- Goossens, J., J. Taeldeman en G. Verleyen (1998). *Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel 1*. Gent: Koninklijke academie voor Nederlandse taal- en letterkunde.
- Goossens, J., J. Taeldeman en G. Verleyen (2000). *Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel 2. De Westgermaanse korte vocalen in open lettergreep, deel 3: De Westgermaanse lange vocalen en diftongen*. Gent: Koninklijke academie voor Nederlandse taal- en letterkunde.
- Hazen, K. (2002). "The Family." In: J.K. Chambers, P. Trudgill en N. Schilling-Estes (red.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell, 500-525.
- Hoppenbrouwers, C. (1990). *Het regiolect. Van dialect tot algemeen Nederlands*. Muiderberg: Coutinho.
- Janssens, G. en A. Marynissen (2008). *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven / Voorburg: Acco.
- Jaspers, J. (2001). "Het Vlaamse stigma. Over tussentaal en normativiteit." In: *Taal en Tongval* 53 (2), 129-153.
- Kerswill, P. (1996). "Children, adolescents, and language change." In: *Language Variation and Change* 8, 177-202.
- Keymeulen, L. (1981). *Fonologische aspecten van het Hofstaads (O 59)*. Gent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.
- Kuppens, A. (2003). *Liever Standaardnederlands dan Antwerps? Verklaringen voor taalkeuze in gesprekken met kinderen*. Antwerpen: UIA. Departement politieke en sociale wetenschappen.
- Meeus, B. (1974). *A Diglossic Situation: Standard vs Dialect. The Case of Dutch in Belgium, Especially in Relation to Urbanization*. Linguistic Agency University at Trier: Trier.
- Nobels, J. (2008). *Taalvariatie en 'Tussentaal' in het gezin. Een case study in Sint-Niklaas*. Gent, ongepubliceerde masterscriptie.
- Ooms, M. en J. Van Keymeulen (2005). *Taal in stad en land: Vlaams-Brabants en Antwerps*. Tielt: Lannoo.
- Pieters, D. (2001). *Fonologische dialectatlas van de Denderstreek*. Gent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.
- Roberts, J. (2002). "Child Language Variation." In: J.K. Chambers, P. Trudgill en N. Schilling-Estes (red.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell, 333-348.
- Rys, K. en J. Taeldeman (2007). "Fonologische ingrediënten van Vlaamse tussentaal." In: D. Sandra, R. Rymenans, P. Cuvelier en P. Van Petegem (red.), *Tussen taal,*

- spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems.* Gent: Academia Press, 1-9.
- Shockey, L. (1984). “All in a flap: long-term accommodation in phonology.” In: H. Giles (red.), *The dynamics of speech accommodation. International Journal of Sociolinguistics and Language* 46. Amsterdam: Mouton, 87-95.
- Stassen, E. (2009). *Familietaal. Onderzoek Groot-Brugge.* Gent, ongepubliceerde masterscriptie.
- Taeldeman, J. (1993). “Dialectresistentie en dialectverlies op fonologisch gebied.” In: F. Hinskens, C. Hoppenbrouwers en J. Taeldeman (red.), *Dialectverlies en regiolectvorming. Taal en Tongval* themanummer 6, 102-119.
- Taeldeman, J. (1996). “Taalattitudes, taalgebruik en sekse in Vlaanderen.” In: I. Anteel en M. De Bleeckere (red.), *Verslagen van RUG-centrum van genderstudies*, 17-31.
- Taeldeman, J. (2005). *Taal in stad en land: Oost-Vlaams.* Tiel: Lannoo.
- T’Sas J., E. Fernhout, L. Permentier en W. De Jonge (2009). “We spreken Nederlands met een hoek af.” In: *Taalpeil (Nederlandse Taalunie)*, oktober 2009, 6.
- Van Bree, C. (1985). “Onderzoek naar de invloed van de standaardtaal op het dialect. Enige methodische overwegingen.” In: J. Taeldeman en H. Dewulf (red.), *Dialect, standaardtaal en maatschappij.* Leuven: Acco.
- Van de Craen, P. en R. Willemyns (1985). “Een voorwerp van aanhoudende zorg.” In: P. Van de Craen en R. Willemyns (red.), *Standaardnederlands en dialect op school, thuis en elders. Akta van de Derde Sociolinguïstendagen gehouden aan de Vrije Universiteit Brussel, maart 1982.* Brussel: Vrije Universiteit Brussel, 11-19.
- Vandekerckhove, R. (2000). “Dialectresistentie en dialectverlies.” In: *Nederlands van nu* 48, 15-16.
- Van Gijsel, S., D. Speelman en D. Geeraerts (2008). “Style shifting in commercials.” In: *Journal of Pragmatics* 40, 205-226.
- Willemyns, R. (2005). “Verkavelingsbrabants. Werkt het integratiemodel ook voor tussentalen?” In: *Neerlandica Extra Muros* 43 (3), 27-40.
- Willemyns, R. en W. Vandenbussche (2007). “Taalverachters en taalverkrachters. Sociolinguïsten op de beklaagdenbank.” In: D. Sandra, R. Rymenans, P. Cuvelier en P. Van Petegem (red.), *Tussen taal, spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems.* Gent: Academia Press, 23-34.